

Katarzyna Januszek

Krzemienne groty strzał jako przykład wyznacznika początków epoki brązu na stanowisku 1 w Suchaczu, gm. Tolkmicko, woj. warmińsko-mazurskie

Światowit : rocznik poświęcony archeologii przeddziewowej i badaniom pierwotnej kultury polskiej i słowiańskiej 9 (50)/B, 145-150

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KATARZYNA JANUSZEK

KRZEMIENNE GROTY STRZAŁ JAKO PRZYKŁAD WYZNACZNIKA POCZĄTKÓW EPOKI BRĄZU NA STANOWISKU 1 W SUCHACZU, GM. TOLKMICKO, WOJ. WARMIŃSKO-MAZURSKIE

Wstęp

Stanowisko 1 w Suchaczu, znane jako osada kultury rzucewskiej, położona nad Zalewem Wiślanym, badane było w okresie międzywojennym przez Bruno Ehrlicha (1934; 1936), a następnie – w 1. połowie lat 80. XX w. – przez Ryszarda F. Mazurowskiego (1987). Z wymienionych badań opublikowano jedynie najciekawsze, zdaniem autorów, źródła (por. EHRlich 1934; 1936; MAZUROWSKI 1987). Natomiast całości materiałów nigdy nie poddano kompleksowej analizie¹ ani jakimkolwiek testowi na ich homogeniczność, w związku z trudną do jednoznacznego zinterpretowania sytuacją stratygraficzną stanowiska (por. MAZUROWSKI 1987: 153). Podobne nawarstwienia, niełatwe w interpretacji przemian osadniczych i kulturowych, zaobserwowano również w trakcie przedwojennych badań eponimicznej osady w Rzucewie nad Zatoką Pucką (por. ŻUREK 1954: 2). Brak możliwości odczytania układu kolejnych poziomów osadniczych stał się podstawą do arbitralnego stwierdzenia, że charakter kulturowy osady był zbliżony przez cały okres jej istnienia, i w konsekwencji – do wydzielenia kultury rzucewskiej jako jednostki synkretycznej (por. ŻUREK 1954). Jednak przeprowadzona niedawno analiza stratygraficzna, połączona z datowaniem metodą ¹⁴C, pozwoliła na wyróżnienie czterech różnoczasowych poziomów osadniczych, związanych z materiałami następujących po sobie kultur: Ertebølle, amfor kulistych, ceramiki sznurowej oraz z bliżej nieokreślonymi kulturowo paleniskami i pracownią krzemieniarską (KRÓL, SCHILD 2009: 265).

Sytuacja stratygraficzna w Suchaczu nie sprzyjała wyciąganiu podobnych wniosków odnośnie etapów zasiedlenia tej osady (por. MAZUROWSKI 1987: 152–157). Tylko najliczniejsze kategorie źródeł ruchomych (ceramika i wyroby krzemienne) mogą stanowić podstawę dla ustalenia chronologii względnej tego stanowiska. Obecnie należy stwierdzić, że najwcześniejszy epizod osadniczy w Suchaczu reprezentowany jest przez źródła krzemienne, związane

z tradycją świdersko-ahrensbuską, które wstępnie można łączyć z okresem borealnym (JANUSZEK 2012). Z kolei najpóźniejszy – wczesnobrązowy – okres osadnictwa na stanowisku 1 mogą wyznaczać, obok ceramiki o cechach stylistyki Juodkrantė³, również krzemienne groty strzał. Tym ostatnim wytworom został poświęcony niniejszy artykuł.

Krzemienne groty strzał

W trakcie badań prowadzonych w latach 80. XX w. pozyskano z warstwy kulturowej siedem krzemienych grotów strzał do łuku (Ryc. 1:1–7). Egzemplarze te należą do form określanych powszechnie jako sercowate ze względu na wypukłe boki i wnękę w podstawie. Prawie wszystkie zostały wykonane z krzemienia narzutowego, odpowiadającego I grupie z klasyfikacji P. Dmochowskiego (2006: 219), przy czym dwa reprezentują odmianę pomorską tego surowca (Ryc. 1:3,7). Tylko jeden egzemplarz jest całkowicie przepalony (Ryc. 1:5).

Półsurowiec użyty do produkcji tych form to odłupki (Ryc. 1:1,2,5,6) i łuszczyki korowe (Ryc. 1:3,4,7), wszystkie o zróżnicowanej grubości w granicach 2–5 mm (Tab. 1), uzyskane przy użyciu twardego tłuka. U części okazów podstawa półsurowca była miejscem formowania wcięcia³ podstawy ostrza. Jest to szczególnie czytelne w przypadku grotów utworzonych z łuszczyk korowych oraz z odłupka z wydatnym sęczkiem (Ryc. 1:3,4,6,7).

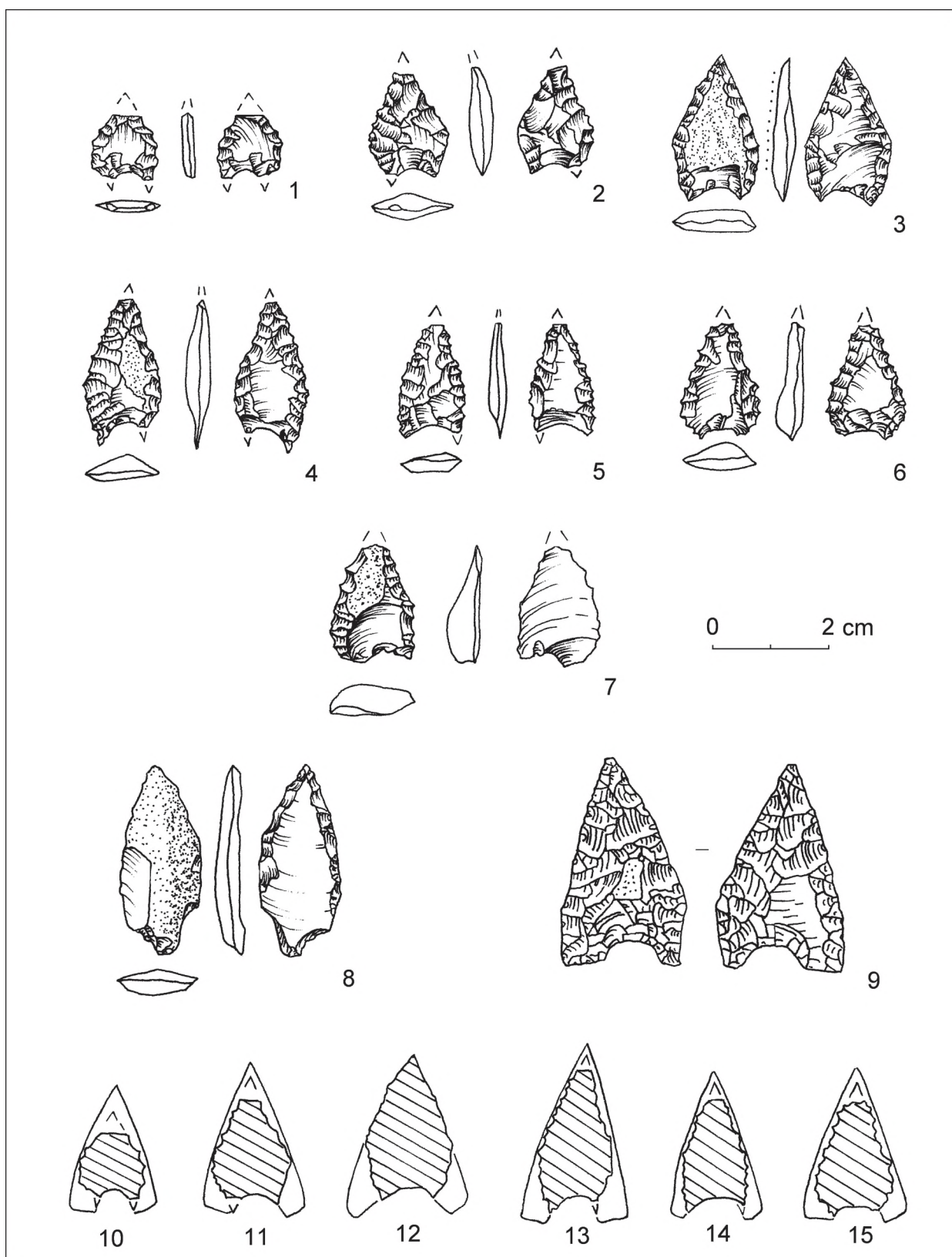
Niemal wszystkie ostrza z analizowanej grupy formowane były obustronnie, względnie regularnym retuszem przykrawędny. W przypadku okazów o soczewkowatym przekroju poprzecznym widoczne jest zastosowanie mniej lub bardziej regularnego retuszu częściowo powierzchniowego na jednym z boków (Ryc. 1:2,4). Boki wszystkich form są asymetryczne, z nieregularnie zębatymi krawędziami. Asymetryczność boków związana jest najpewniej z naprawą grotów.

¹ Dokumentacja z badań B. Ehrlicha zaginęła w trakcie II wojny światowej. Z kolei materiał zabytkowy, który prawdopodobnie był przechowywany w Państwowej Stadninie Koni w Kadynach, został w latach powojennych wyrzucony ze skrzyń i zakopany w wyniku prac porządkowych, łącznie z zabytkami pochodzącymi

z badań w Świętym Kamieniu-Przylesiu (MAZUROWSKI 1987: 163).

² Por. artykuł D. Manasterskiego w tym tomie, s. 151–168.

³ Wg nomenklatury W. Borkowskiego (2002: 268, ryc. 2)

Ryc. 1. Krzemienne grotty strzał do łuku: 1-7 – Suchacz, st. I; 8 – Niedźwiedziówka, st. IV; 9 – Příkladice (Morawy). 10-15 – rekonstrukcje przypuszczalnych pierwotnych kształtów grotów z Suchacza (1-8, 10-15 – rys. K. Januszek; 9 – wg KADROW, PEŠKA, VITULA 2000: 305, ryc. 2:8).

Fig. 1. Flint arrowheads: 1-7 – Suchacz, Site 1; 8 – Niedźwiedziówka, Site IV; Příkladice (Moravia); 10-15 – reconstructions of possible original shapes of the arrowheads from Suchacz.

Tabela 1. Suchacz, st. 1. Parametry krzemianych grotów strzał. Wymiary w mm; ciężar w gramach.
Gwiazdką (*) oznaczono fragmenty, których rekonstruowane wielkości podano w nawiasach.
Table 1. Suchacz, Site 1. Parameters of flint arrowheads. Dimensions in mm; weight in g.
Fragments whose reconstructed parameters are offered in parentheses are marked with asterisks (*).

Ryc. 1, nr:	Długość <i>Length</i>	Szerokość <i>Width</i> (A)	Szerokość podstawy <i>Base width</i> (A')	A/A'	Głębokość wcięcia podstawy <i>Depth of the notch of the base</i>	Grubość <i>Thickness</i>	Ciężar <i>Weight</i>
1	11* (16)	11	5	2,2	3 (?)	2	0,365
2	18* (22)	14	7	2	2	4	1,045
3	25	15	9	1,6	3	4	1,562
4	25* (27)	13	8	1,6	4	4,5	1,277
5	19* (23)	11,5	9	1,2	2	3	0,670
6	19* (22)	13,5	6	2,3	2	5	1,205
7	21*	16	9	1,7	?	5,5	1,537

Podstawa każdego z ostrzy charakteryzuje się łukowatym, niesymetrycznym wcięciem i niewielkim rozwarciem skrzydełek w stosunku do maksymalnej szerokości danego okazu, znajdującej się powyżej zakończenia skrzydełek. Najmniejszą różnicą rozmiarów między szerokością ostrza a szerokością podstawy charakteryzuje się tylko jeden okaz w analizowanej grupie (**Ryc. 1:5; Tab. 1**).

Zdecydowana większość prezentowanych grotów nosi diagnostyczne ślady na wierzchołkach, wskazujące na ich użycie jako ostrzy strzał (**Ryc. 1:1,2,4-6**; por. FISCHER 1989; WHITTAKER 1994: 163-165). Współwystępujące z takimi śladami odłamane skrzydełka mogą sugerować odłączanie zużytych grocików od drzewca w celu wymiany. Zupełnie odmienne uszkodzenie wierzchołka widoczne jest na okazy będącym półwytworem ostrza bądź nieudanym efektem naprawy takiej formy (**Ryc. 1:7**). Z kolei na egzemplarzu zachowanym w całości czytelne jest jednostronne wyświecenie powierzchni (**Ryc. 1:3**).

Pomimo wspomnianych wyżej uszkodzeń mechanicznych, niektóre z analizowanych grotów mają podobną wagę (**Tab. 1**). Najcięższe formy (ok. 1,5 g) wykonane są z krzemienia pomorskiego.

Analiza chronologiczno-kulturowa

Opisane powyżej krzemienne groty strzał nie stanowią zwanego zespołu, ale mimo to mają wiele cech wspólnych. Łączy je podobny zarys boków oraz zbliżony kształt wcięcia podstawy, a także obecność zębatych krawędzi. Ponadto wszystkie zostały wykonane z lokalnego krzemienia narzutowego. Podobne formy, znalezione na Mazowszu i Podlasiu, zostały określone jako grociki sercowate

w typie wczesnobrązowym (BORKOWSKI, KOWALEWSKI 1997: 208, 209). Należą one do znalezisk luźnych, bez wyraźnego kontekstu grobowego; na stanowiskach zwykle towarzyszy im ceramika o cechach wczesnobrązowych. Dlatego też trudno wiązać je z konkretną jednostką kulturową, pomimo wskazywanych analogii wśród znalezisk grobowych w Małopolsce, łączonych z kulturą mierzaniowicką i trzciniecką (BORKOWSKI, KOWALEWSKI 1997: 208).

Grociki z Suchacza pod względem morfologicznym najbardziej zbliżone są do pojedynczych znalezisk z niektórych rejonów ekumeny trzcinieckiego kręgu kulturowego (np. GARDAWSKI 1959: tabl. LIV:8; MAKAROWICZ 2010: ryc. 3.20:3,6). Ponadto można zaobserwować wśród nich podobieństwa do ostrzy znanych z innych jednostek kulturowych, zarówno późnego neolitu, jak i wczesnej epoki brązu. Do form z pierwszego z wymienionych okresów nawiązują egzemplarze kształtowane retuszem przykrawędniowym, produkowane z łuszczyk korowych krzemienia pomorskiego (**Ryc. 1:3,7**). Podobny półsurowiec wykorzystywano do produkcji grotów z pseudotrzonkiem na stanowiskach w Niedźwiedziówce (**Ryc. 1:8**) oraz w Osłoninie (BALCER 1983: ryc. 47:15). Wymienionym ostrzom w obu przypadkach towarzyszyła ceramika „rzucewska” o nawiązaniach do stylistyki kultury amfor kulistych.

Najbardziej diagnostycznym szczegółem w morfologii grocików z Suchacza jest ukształtowanie podstawy. Nie bez znaczenia jest także jej szerokość w odniesieniu do maksymalnej szerokości ostrza. W mniejszym stopniu dystyngtywny jest zarys boków poszczególnych okazów, który może być efektem naprawy. Dominujący w analizowanym zbiorze, łukowaty kształt wcięcia w podstawie ostrzy spotykany

jest wśród szerokiej gamy grotów strzał w kręgu kultur „sznurowych” i „episznurowych”. Jednak proporcje między szerokością danego okazu a szerokością jego podstawy (**Tab. 1**) najbardziej zbliżają formy z Suchacza do grocików kultury mierzanowickiej (por. BORKOWSKI 1987: 161–167). Jedno ostrze z prezentowanej grupy nieznacznie wyróżnia się wykazywanymi proporcjami (**Ryc. 1:5**) i w ten sposób zdaje się nawiązywać do egzemplarzy znanych z kultury ceramiki sznurowej, czy też złockiej.

Wszystkie egzemplarze łączy obecność zębatach krawędzi. Jest to cecha funkcjonalna i zarazem interkulturowa, rejestrowana najczęściej na ostrzach z wczesnej epoki brązu. Wśród nich wyróżnia się także liczną grupę grotów (np. w kulturze mierzanowickiej) z charakterystycznymi „wczesnobrązowymi zębami” (BORKOWSKI 2008: 339), których brak jednak w analizowanym zbiorze. Ząbkowane krawędzie grotów strzał z Suchacza ukształtowane są przez głębokie negatywy retuszu przykrawędźnego, a w dwóch przypadkach – przykrawędźnego i częściowo powierzchniowego. Podobny sposób ukształtowania zębatach krawędzi można zaobserwować zarówno na różnych ostrzach z grobów kultury mierzanowickiej (np. Łubcze, st. 38 – BĄGIŃSKA 1997: ryc. 2, 3), jak i na formach trójkątnych kultury ceramiki sznurowej (Mydłów, st. 37 – BARGIEŁ 2009: ryc. 2; Dąbrowa Biskupia, st. 21 – BUDZISZEWSKI I IN. 2008: 42, ryc. 8) i kultury środkowodnieprzańskiej (Młodów-Zakęcie, st. 68 – MACHNIK, PILCH 1997: 151, ryc. 6). W większości przypadków podane analogie dotyczą form z krzemienia czekoladowego, wołyńskiego i świciechowskiego. Jedynie okazy z Dąbrowy Biskupiej, wykonane z krzemieni narzutowych (BUDZISZEWSKI I IN. 2008: 44, 45), są najbliższe pod względem surowcowym grotom z Suchacza.

Ostatnią wspólną cechą analizowanych ostrzy jest zarys ich boków, z maksymalną szerokością występującą powyżej zakończenia skrzydełek, a nawet powyżej wcięcia podstawy. Ponadto wszystkie okazy mają asymetryczne boki, co najpewniej jest skutkiem naprawy uszkodzeń (złamania wierzchołka i części podstawy) w celu ponownego wykorzystania ostrzy przed ostatecznym ich zużyciem. Jak sugerują niektórzy badacze, groty strzał nie były narzędziem jednorazowego użytku i często ulegały uszkodzeniom, po czym były naprawiane (np. BUDZISZEWSKI, WŁODARCZAK 2010: 47). Z kolei naprawy modyfikują w istotny sposób symetrię ostrzy. Tak więc wyjściowa forma analizowanych grotów musiała być nieco inna, prawdopodobnie większych rozmiarów, a ich obecna morfologia może być efektem jednego ze sposobów redukcji związanej z naprawą.

Zbliżony do opisywanych zarys boku ostrza, z wypukłością powyżej wcięcia podstawy, czytelny jest na asymetrycznym egzemplarzu z wczesnobrązowej osady w Přáslavicach na Morawach (**Ryc. 1:9**), należącej do episznurowego przykarpacciego kręgu kulturowego (KADROW, PEŠKA, VITULA 2000: 305, ryc. 2:8). Dla zestawu grotów, w którym znajduje się przywołany egzemplarz, wskazano analogie do znalezisk z małopolskiej kultury pucharów dzwonowatych (KADROW, PEŠKA, VITULA 2000: 310).

Zrekonstruowane, prawdopodobne pierwotne kształty ostrzy z Suchacza (**Ryc. 1:10–15**) ze względu na szerokość wcięć u podstawy mogą stanowić jedynie odległe nawiązania do grotów kultury pucharów dzwonowatych z Małopolski. Z uwagi na ten dość istotny szczegół (wcięcie podstawy) bardziej zbliżone są one do okazu kultury iwieńskiej z osady w Rybinach (por. MAKAROWICZ 1989: ryc. 27.3), skąd pochodzą również półwytwory płytek łuczniczych, charakterystycznych dla kultury pucharów dzwonowatych (CHACHLIKOWSKI 1989: 61). Analizowane egzemplarze nawiązują jednak pośrednio do ostrzy kultury pucharów dzwonowatych z Małopolski przez rodzaj półsurowca wykorzystywanego do ich produkcji. Małopolskie formy wytwarzano z masywnych odlupków, uzyskiwanych przy użyciu twardego tłuka i dlatego gotowe okazy wyróżniają się grubością 3–4,5 mm i 5 mm (BUDZISZEWSKI, WŁODARCZAK 2010: 46, 70). Podobną grubość mają również groty z Suchacza (**Tab. 1**). Jednak najbardziej zbliżoną z większością prezentowanych form morfologię można zaobserwować wśród zestawu różnych ostrzy w jednostkach kulturowych z początku epoki brązu, w których genezie dużą rolę odegrała kultura pucharów dzwonowatych (np. we wczesnej fazie kultury Polada – KOPACZ 2001: 90, tabl. LVIII:9).

Podsumowując analizę szczegółów morfologicznych i morfometrycznych ostrzy z Suchacza pod kątem chronologicznym i kulturowym należy stwierdzić, że łączy one w sobie elementy charakterystyczne dla grotów strzał spotykanych w inwentarzach kultur schyłku neolitu i początku epoki brązu, z przewagą cech tych ostatnich.

Wnioski

Krzemienne groty strzał ze stanowiska 1 w Suchaczu są produktem lokalnym, wytworzonym z dostępnych na miejscu krzemieni narzutowych. Ich obecna morfologia może być efektem redukcji powstałej w wyniku napraw uszkodzeń pierwotnie większych form. Natomiast stylistyka tych grotów jest pochodną pośrednich oddziaływań „pucharów dzwonowatych” na rodzimą wytwórczość synkretycznej kultury rzucewskiej. Oddziaływania te, docierające prawdopodobnie z kultury iwieńskiej, doprowadziły do lokalnej transformacji, której jednym z elementów są prezentowane groty strzał. Wyznaczają one zatem wczesnobrązowy etap zasiedlenia stanowiska w Suchaczu. Ponadto można zaliczyć je do interkulturowego typu ostrzy o zbliżonej morfologii, czytelnej w różnych jednostkach taksonomicznych wczesnej epoki brązu, powstałych w wyniku bezpośrednich lub pośrednich oddziaływań kultury pucharów dzwonowatych.

Dr Katarzyna Januszek
Instytut Archeologii
Uniwersytet Warszawski
katarzyna.januszek@uw.edu.pl

Literatura

- BAGIŃSKA J.
1997 *Groby kultury mierzanowickiej na Grzędzie Sokalskiej*, „Sprawozdania Archeologiczne” XLIX, 191–206.
- BALCER B.
1983 *Wytwórczość narzędzi krzemiennych w neolicie ziem Polski*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź.
- BARGIEŁ B.
2009 *Z problematyki występowania grocików krzemiennych na przykładzie znaleziska z Mydłowa, pow. opatowski, woj. świętokrzyskie*, (w:) H. Taras, A. Zakościelna (red.), *Hereditas praeteriti. Additamenta archaeologica et historica dedicata Joanni Gurba Octogesimo Anno Nascendi*, Lublin, 195–208.
- BORKOWSKI W.
1987 *Neolithic and Early Bronze Age Heart-Shaped Arrow-Heads from the Little Poland Upland*, (w:) *New in Stone Age Archaeology*, Archaeologia Interregionalis 8, Warsaw – Cracow, 147–181.
2002 *Grociki z krzemienia świciechowskiego w kulturze złockiej*, (w:) B. Matraszek, S. Sałaciński (red.), *Krzemień świciechowski w pradziejach. Materiały z konferencji w Ryni, 22–24.05.2000*, Studia nad gospodarką surowcami krzemiennymi w pradziejach 4, Warszawa, 267–278.
2008 *Grociki strzał wykonane z krzemienia czekoladowego z terenów Mazowsza i Podlasia*, (w:) W. Borkowski i in. (red.), *Krzemień czekoladowy w pradziejach. Materiały z konferencji w Orońsku, 8–10.10.2003*, Studia nad gospodarką surowcami krzemiennymi w pradziejach 7, Warszawa – Lublin, 333–345.
- BORKOWSKI W., KOWALEWSKI M.
1997 *Krzemienne groty strzał z epoki brązu z terenów Mazowsza i Podlasia*, (w:) J. Lech i D. Piotrowska (red.), *Z badań nad krzemieniarstwem epoki brązu i wczesnej epoki żelaza. Materiały sympozjum zorganizowanego w Warszawie 20–22 października 1994 r.*, Polska Akademia Nauk. Komitet Nauk Pra- i Protohistorycznych. Prace II, Warszawa, 205–214.
- BUDZISZEWSKI J. I IN.
2008 J. Budziszewski, J. Czebreszuk, M. Winiarska-Kabacińska, P. Chachlikowski, *Grób społeczności kultury ceramiki sznurowej z Dąbrowy Biskupiej, stan. 21, pow. Inowrocław, woj. kujawsko-pomorskie*, (w:) J. Bednarczyk i in. (red.), *Na pograniczu światów. Studia z pradziejów międzymorza bałtycko-pontyjskiego ofiarowane Profesorowi Aleksandrowi Koško w 60. rocznicę urodzin*, Poznań, 31–69.
- BUDZISZEWSKI J., WŁODARCZAK P.,
2010 *Kultura pucharów dzwonowatych na Wyżynie Małopolskiej*, Kraków.
- CHACHLIKOWSKI P.
1989 *Technokompleks kamieniarstwa społeczności kultury iwieńskiej z Rybin, gm. Topólka, woj. wrocławskie, stanowisko 14*, (aneks II w:) MAKAROWICZ 1989, 52–64.
- DMOCHOWSKI P.
2006 *A New Classification of Erratic Flint from Western Poland*, (w:) A. Wiśniewski, T. Płonka, J.M. Burdukiewicz (red.), *The Stone: Technique and Technology*, Wrocław, 217–226.
- EHRlich B.
1934 *Ein jungsteinzeitliches Dorf der Schnurkeramiker in Succase, Kr. Elbing*, „Altschlesien” 5, 60–69.
1936 *Succase. Eine Siedlung der jungsteinzeitlichen Schnurkeramiker im Kreise Elbing*, „Elbinger Jahrbuch” 12/13, 43–98.
- FISCHER A.
1989 *Hunting with Flint-Tipped Arrows: Results and Experiences from Practical Experiments*, (w:) C. Bonsal (red.), *The Mesolithic in Europe. Papers Presented at the Third International Symposium, Edinburgh 1985*, Edinburgh, 29–39.
- GARDAWSKI A.
1959 *Plemiona kultury trzcinięckiej w Polsce*, „Materiały Starożytne” V, 7–189.
- JANUSZEK K.
2012 *Materiały krzemienne nawiązujące do wyrobów z późnego paleolitu z Suchacza, stan. 1, woj. warmińsko-mazurskie*, „Światowit” VII (XLVIII)/B (2006–2008), 67–71.

- KADROW S., PESKA J., VITULA P.
2000 *Siedlung des Epischmurkeramischen Karpatenländischen Kulturkreises in Práslavice in Mähren*, (w:) S. Kadrow (red.), *A Turning of Ages. Im Wandel der Zeiten. Jubilee Book Dedicated to Professor Jan Machnik on His 70th Anniversary*, Kraków, 301–312.
- KOPACZ J.
2001 *Początki epoki brązu w strefie karpackiej w świetle materiałów kamiennych*, Kraków.
- KRÓL D., SCHILD R.
2009 *Elementy stratygrafii zespołu osadniczego z epoki kamienia w Rzucewie, gmina Puck, stanowisko 1*, (w:) M. Fudziński, H. Paner (red.), *Aktualne problemy epoki kamienia na Pomorzu*, Gdańsk, 261–267.
- MACHNIK J., PILCH A.
1997 *Zaskakujące odkrycie zabytków kultury środkowodnieprzańskiej w Młodowie-Zakaciu koło Lubaczowa, w woj. przemyskim*, „Sprawozdania Archeologiczne” XLIX, 143–170.
- MAKAROWICZ P.
1989 *Osada kultury iwieńskiej w Rybinach, woj. wrocławskie, stanowisko 14*, Inowrocław.
2010 *Trzciniecki krąg kulturowy – wspólnota pogranicza Wschodu i Zachodu Europy*, Poznań.
- MAZUROWSKI R.F.
1987 *Nowe badania nad osadnictwem ludności kultury rzucewskiej w Suchaczu, woj. elbląskie, w latach 1980–1983*, (w:) A. Pawłowski (red.), *Badania archeologiczne w woj. elbląskim w latach 1980–83*, Malbork, 141–163.
- WHITTAKER J.C.
1994 *Flintknapping. Making and Understanding Stone Tools*, Austin.
- ŻUREK J.
1954 *Osada z młodszej epoki kamiennej w Rzucewie, pow. wejherowski i kultura rzucewska*, „Fontes Archaeologici Posnanienses” IV (1953), 1–42.

KATARZYNA JANUSZEK

FLINT ARROWHEADS AS AN EXAMPLE OF AN INDICATOR OF THE BEGINNING OF THE BRONZE AGE AT SITE 1 IN SUCHACZ, THE TOLKMICKO COMMUNE, THE WARMIŃSKO-MAZURSKIE VOIVODESHIP

Site 1 in Suchacz, known as a settlement of the Rzucewo Culture, was excavated in the 1930s (EHRlich 1934; 1936) and in the first half of the 1980s (MAZUROWSKI 1987). The entire assemblage of finds from these excavations has never undergone a comprehensive analysis; it was only related in an arbitrary way to the Rzucewo Culture. Such an assessment corresponded to the stratigraphy of the site. It was hard to interpret in an unequivocal manner and it rendered establishing of the relative chronology of the site difficult. A similar stratigraphic situation was also noticed in the course of pre-1945 excavations of the settlement in Rzucewo. As a consequence, it led to an identification of the syncretistic Rzucewo Culture (cf. ŻUREK 1954).

However, a recent stratigraphic analysis of the eponymous settlement revealed the existence of non-contemporary settlement levels, related to several cultural units (cf. KRÓL, SCHILD 2009). The stratigraphic situation at Suchacz was not favourable for drawing similar conclusions. Only the most numerous category of portable finds (pottery and flint artefacts) may offer a basis for establishing the relative

chronology of this site. Among these finds there are 7 flint arrowheads (Fig. 1:1–7), which were found in the cultural layer during the excavations in the 1980s. These arrowheads indicate the Early Bronze Age period of occupancy of the settlement. The mentioned arrowheads are local products, made from locally available erratic flint. Their present morphology is an effect of reduction which originated in result of repairing damages before the artefacts were eventually worn out. Furthermore, morphological traits of these points combine elements which are characteristic for arrowheads found in inventories of Late Neolithic and Early Bronze Age cultures, with a preponderance of the latter traits. The concept of the shape of a majority of analysed blades is a derivative of the “Bell Beaker” impact (the Iwno Culture). Therefore, they belong to an inter-cultural arrowheads type of similar morphology, found in different taxonomic units of the Early Bronze Age, resulting from direct or indirect effects of the Bell Beaker Culture.

Translated by Grzegorz Żabiński